

شرح حال مرتضی نی‌داود و تأثیر خانواده و قومیت در گرایش او به موسیقی

مرتضی‌خان نی‌داود، در سال 1279 ه. ش در خانواده‌ای کلیمی و آشنا به موسیقی در تهران چشم به جهان گشود. پدر بزرگش، یحیی خان و پدرش بالاخان و تمامی برادران و خواهرانش اهل موسیقی بودند. ذوق موسیقی در این خانواده موروثی، و وسیله‌ای برای امرار معاش و ارتزاق بود. پدرش با تار و تنبک آشنایی داشت و از ضربگیرهای خوب بین کلیمیان محسوب می‌شد که بعدها در پیشرفت فرزند خود تأثیر فراوانی داشت و پای ساز او ضرب می‌گرفت و با فرزندش همکاری می‌کرد.

مرتضی دو سال نیز از میرزا حسینقلی درس گرفت تا بالاخره پدرش او را برای تکمیل آموزش به درویش‌خان سپرد. نی‌داود بهترین شاگرد درویش‌خان شناخته شد، تا جاییکه در مقام جانشین خلیف درویش‌خان قرار گرفت و وظایف تدریس و مسئولیت اداره امور کلاس در غیاب استاد به او محول گردید..

شماره آهنگ‌هایی که ساخته به بیش از 200 قطعه می‌رسد، که صفحات زیادی از آثار وی چه به صورت سلو (ساز تنها)، چه

همراه با خواننده و یا به صورت گروه-
نوازی ضبط گردیده و به بازار عرضه شده
است.

نی‌داود، در بیشتر دستگاه‌ها و آوازها
پیش درآمد، چهارمضرب، تصنیف و رنگ
ساخته و از خود به یادگار گذاشته است.
آثار فراموش ناشدنی مانند: مرغ سحر،
تصنیف اصفهان با مطلع شعر (شاه من _
ماه من)، روزگار گذشته (بس کن ای دل)
و آتش دل (که به گفته‌ی خود از
زیباترین ساخته‌های ایشان می‌باشد) از
آن جمله‌اند.

مرتضی‌خان نی‌داود، در سال 1359، دو
سال پس از انقلاب، در سن 80 سالگی،
همراه با خانواده به آمریکا مهاجرت
کرد و 10 سال پس از آن در مرداد ماه
سال 1369 در ایالت کالیفرنیا در شهر لس
آنجلس در سن 90 سالگی، به دیار فانی
شتافت.

نی‌داود و تأثیر پذیرش از مکتب آقا حسینقلی و درویش

مرتضی نی‌داود در نوازندگی پیرو و ادامه دهنده‌ی سبک درویش‌خان است و ساختار کلی نوازندگی‌اش اعم از چگونگی صدادهی، نحوه‌ی بسط و توسعه ملودی‌های آوازی، مضراب‌بندی و آکسان‌گذاری جملات و... نزدیک به درویش، لیکن با حفظ بیان و لحن شخصی وی، می‌باشد. در آثار نی‌داود تداوم فرم درویش‌خان مشاهده می‌شود، بطوری‌که در بررسی ساخته‌های ایشان به ویژه پیش درآمدها با آثار درویش این تأثیر به وضوح دیده می‌شود. او بیشتر به اجرای گوشه‌های اصلی دستگاه یا آواز می‌پرداخت. گوشه‌هایی که دارای شخصیت مدال هستند و می‌توان بر روی آنها قطعاتی تصنیف کرد و یا حتی بداهه‌نوازی نمود. آغازگر تمام اجراهای یک چهارمضراب کوتاه با تمپوی بالا است که از شاخصه‌های نوازندگی وی می‌باشد. بعد به معرفی گوشه‌های اصلی دستگاه می‌پردازد. و به تناسب در بین اجراها نیز، چهارمضرابی کوتاه می‌نواخته است.

تکنیک‌های مضرابی

از ویژگی‌های تکنیکی مضرابی ساز نی-داود: مهارت در مضراب‌های ریز است.

مضرا ب‌های راست و چپ شمرده و پر و قابل تفکیک هستند. مضرا ب‌های تک، بسیار قوی و پرطنین شنیده می‌شوند. همچنین استفاده زیاد از تریل که به طور پیوسته بر روی نتهای متعدد اجرا می‌گردد، به گوش می‌رسد. از ریزهای دو سیمه و ویبره‌های عرضی نیز زیاد استفاده می‌شود. پیوستگی جملات بیشتر با ریز و تریل می‌باشد.

نی‌داود در جای مناسب تکیه‌ها را با قدرت لازم نواخته و در جای دیگر لطیف و ملایم، بطوری که تزئینات ملودی، حاصل از کارکردهای دست چپ همچون کنده کاری‌ها، اشاره‌ها و زینت‌ها، موجب تنوع زیادی در اجراهای وی گردیده است.

ویژگیهای صوتی تارنوازی مرتضی‌خان نی-داود

سونوریت

سونوریت سازهی نی‌داود بسیار درخشان و شفاف است. شفاف به این معنا که شلوغی و صداهای زائد در ساز ایشان وجود ندارد. صدای تک تک نتهای مضرا ب‌های راست و چپ، ریزها، تریل‌ها و درآب‌ها به وضوح و روشنی شنیده می‌شود. شیوه بیان و لحن صدای ساز مرتضی‌خان نی‌داود ناخودآگاه به طبیعت فردی و فرهنگ

یهودیان که خود مکتب جداگانه‌ای داشته-
اند نزدیک است.

دینامیک

استفاده کمتر از سکوت و فضای بدون صدا، استفاده از تغییرات ریستر صوتی، استفاده زیاد از سیم بم، به منظور ایجاد تنوع که گاه به صورت اجرای ملودی، گاه به صورت سؤال و جواب و گاه به صورت مکمل جمله قبل می‌باشد و همچنین بجای سکوت‌ها، مشهود است. که همه ی این ها زمینه های تغییرات دینامیکی در جهت تنوع مناسب فراهم می آورند. همین امر سبب می شود تا صدای تک تک نتها در سیم بم و در تکمیل آنها دیگر سیم ها از یکسو پریلابت و از سوی دیگر با دینامیک منحصر بفرد به گوش رسد.

تمپو

سرعت و چابکی در پنجه و مضارب، مهارت و تسلط کامل در نگه داشتن ریتم از دیگر ویژگی‌های ساز ایشان است. در عین حال تناسب در تبدیل سرعت از کند به تند یا به عکس با مهارت صورت می‌گیرد. نحوه ایجاد این نوع تبدیل، به گونه ای ارگانیك متأثر از محتوای آثار اجرا شده است. به دیگر سخن تمپو به عنوان صفتی صوری و بیرونی بر پایه ها و

اقتضای تناسب های زمانی محتوای نغمات ، تنظیم و اجرا می شود . نی داود با دریافت های عمیق خود از محتوای موسیقی ایرانی و با نگاه خاص خود موفق می شود نوعی خاص از تغییرات تمپو را همانگونه که گفته شد ارائه کند .

جواب آواز

او جزو معدود استادانی است که ویژگی تسلسل معنایی در جواب او با سؤال ها دریافت می شود . نی داود زیر صدای خواننده خیلی نرم و ملایم ریز می گیرد و تحریرها را اجرا می نماید و گاه با مضارب تک به انتها اشاره می کند و اجازه می دهد خواننده خوب مطلب و تحریرها را ادا نماید . بعد پاسخ خواننده را با حضور ذهن و عنایت به جاهای ادا شده می دهد . نی داود در جواب آواز به طور دقیق همان جملاتی را که خواننده می خواند با تمام تحریرها ، اشاره ها ، ظرایف و تزئینات ، با به کار بردن تکنیک های مختلف مضرابی از جمله : ریز ، تریل ، تکیه و تک ، بدون کوچک ترین نقص و یا بی توجهی نسبت به اجرای خواننده نعل به نعل پاسخ می داد .

همان روشنی و وضوحی که در تکنوازی هایش در اجرای تک تک انتها ، تحریرها و

اشاره‌ها وجود دارد در جواب آوازه‌هایش
نیز به گوش می‌رسد.

آوای مهربانی

